

Силабус курсу:

УКРАЇНСЬКА МОВА В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Ступінь вищої освіти:	бакалавр
Спеціальність:	014.01 «Середня освіта (українська мова і література)»
Рік підготовки:	3
Семестр викладання:	весняний
Кількість кредитів ЄКТС:	5
Мова(-и) викладання:	українська
Вид семестрового контролю	залік

Автор курсу та лектор:

к. філол. н. Глуховцева Ірина Ярославна

вчений ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по батькові

доцент кафедри української філології та журналістики

посада

gluh18@snu.edu.ua

електронна адреса

+38-050-736-85-14

телефон

Viber за
основним
телефоном
месенджер

за розкладом

консультації

Анотація навчального курсу

Цілі вивчення курсу: Курс «Українська мова в соціолінгвістичному аспекті» охоплює проблему «Мова і суспільство». У ньому розглянуто теоретичні положення, основні практичні питання, методи і дослідницькі процедури цієї дисципліни. Курс покликаний розширити знання здобувачів вищої освіти про суспільну природу мови, соціальні аспекти використання мовних одиниць, особливості взаємодії мови та соціуму. Соціолінгвістика у всіх країнах охоплює все більше коло питань. Розвиток соціолінгвістики пов'язаний з включенням у лінгвістичний аналіз ще одного виміру, соціального, що дає можливість глибше проникнути в саму природу мови, повніше виявити умови її функціонування й динаміку розвитку, дозволяє репрезентувати в новому світлі антологічну картину мови як суспільного явища. Вивчення дисципліни передбачає поглиблення знань і вироблення навичок творчого підходу до змісту предмета, сприяти формуванню у майбутніх викладачів і наукових робітників ефективних форм соціальної і мовленнєвої поведінки; сприяти виробленню у здобувачів вищої освіти навичок правильно діагностувати соціально-мовні поняття, самостійно розробляти на основі зібраних соціолінгвістичних свідчень мовну політику, уміти застосовувати методи соціолінгвістичних досліджень, вирішуючи конкретні прикладні завдання.

Результати навчання: Знати: основні форми існування мови, механізми та проблеми мовної політики, особливості реалізації позамовних (соціальних) чинників у мові, мовні маркери соціального статусу людини; структурні особливості мови, її залежність від соціальних умов розвитку суспільства й мікрогруп у ньому та специфіку використання позалітературних мовних засобів у суспільному житті; особливості соціально зумовлених мовних одиниць у різностильових і різножанрових текстах, професійному дискурсі.

Уміти: орієнтуватися в колі практичних соціолінгвістичних проблем (форми існування мови; мовна ситуація; мовна політика; мовне планування тощо), правильно сприймати й аналізувати соціолінгвістичні явища, визначати поняття та проблеми, пов'язані з соціолінгвістикою (тип мовної особливості; особливості мовної політики; стан і статус мовних одиниць тощо); дискутувати щодо проблемних питань сучасної соціолінгвістики; залучати соціолінгвістичні свідчення як допоміжний науковий матеріал до досліджень у межах свого фаху; добирати й використовувати мовні засоби залежно від комунікативної мети та сфери висловлювання, точно й лаконічно висловлювати думки.

Передумови до початку вивчення:

Базові знання, отримані при вивченні шкільного курсу «Українська мова», а також курсів «Вступ до мовознавства», «Сучасна українська літературна мова».

Мета курсу (набуті компетентності)

Унаслідок вивчення навчального курсу здобувач вищої освіти набуде таких компетентностей, як:

1. Здатність спілкуватися з різними цільовими аудиторіями, співпрацювати з фахівцями інших галузей, адаптуватися в соціальному та професійному середовищі.
2. Здатність ідентифікувати, формулювати й розв'язувати проблеми; постійно вчитися нового, генерувати нові ідеї, абстрактно мислити; уміти працювати в команді.
3. Здатність приймати обґрунтовані рішення, критично ставитися до себе, своєї роботи та роботи колег; діяти на основі етичних і моральних норм; уміти використовувати інформаційно-комунікаційні технології, знаходити, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел.

Структура курсу

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
1.	Соціальна лінгвістика і її предмет	денна 2/0/0 заочна 0,5/0/0	Соціальна лінгвістика як мовознавча дисципліна. Предмет та об'єкт соціолінгвістики, її основні напрями та галузі. Соціолінгвістика та інші мовознавчі й немовознавчі дисципліни.	Участь в обговоренні
2.	Основні поняття соціолінгвістики	денна 2/0/0 заочна 0,5/0/0	Понятійний апарат соціолінгвістики. Мовна спільнота. Рідна мова. Мовний код. Переключення та змішування кодів. Соціально-комунікативна система. Мовна варіативність. Мовна норма. Літературна мова (стандарт). Мовленнєва і немовленнєва комунікація. Комунікативна ситуація. Мовленнєве спілкування, мовленнєва поведінка, мовленнєвий акт. Сфери використання мови.	Участь в обговоренні
3.	Форми існування мови	денна 2/0/0 заочна 0/0/0	Форми існування мови. Літературна мова та субстандартні системи. Лінгва франка. Піджини, креольські та змішані мови, суржик, трасянка. Стилєтворчі функції суржику в художньому та інших дискурсах. Українська мова і сфери її застосування.	Участь в обговоренні
4.	Комунікативна діяльність людини. Функції мови і мовлення	денна 2/0/0 заочна 0,5/0/0	Комунікативна функція мови, пізнавальні функції; регулятивна, фатична, метамовна, магічна, експресивна, естетична функції мови.	Участь в обговоренні
5.	Мова і культура	денна 2/0/0 заочна 0/0/0	Загальнолюдський культурний компонент в мовній семантиці. Безеквівалентна лексика і лакуни. Денотативні відмінності лексичних відповідників. Конотативна своєрідність перекладних еквівалентів. Національно-культурні особливості внутрішньої форми слова.	Участь в обговоренні
6.	Мовна (дискурсивна) особистість	денна 2/0/0 заочна 0,5/0/0	Поняття мовної особистості. Мовна поведінка. Мовний портрет. Типологія мовних особистостей. Вікові, статеві, статусно-рольові аспекти мовних особистостей. Українська мова як об'єкт свідомого вибору мовця. Специфіка мовної поведінки українців. Учителі української мови як мовна особистість.	Участь в обговоренні
7.	Мовна політика і мовна ситуація	денна 2/0/0 заочна 0/0/0	Мовна ситуація. Диференціація ознак мовних ситуацій. Мовна ситуація та білінгвізм. Двомовність і диглосія. Інтерференція як результат взаємодії двох мов. Суржик. Мовна політика. Типи мовної політики (Дж. Фішман). Закони про мову. Правовий статус мов. Поняття „державна” й „офіційна” мова. Мовне планування (позачергові заходи державної мовної політики). Мовне будівництво. Мовна політика радянського уряду щодо національних мов республік (зокрема, української). Мовна політика України на	Участь в обговоренні

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
			загальнодержавному й регіональному рівнях.	
8.	Соціолінгвістика як наука. Методи збирання та аналізу соціолінгвістичного матеріалу	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Соціолінгвістика як міждисциплінарна наука, яка вивчає зумовленість мовних явищ і мовних одиниць соціальними чинниками. Течії і напрямки соціолінгвістичних досліджень (синхронічна і діахронічна соціолінгвістика, макро- і мікросоціолінгвістика, теоретична й експериментальна, соціолінгвістика і соціологія мови, прикладна соціолінгвістика). Місце соціолінгвістики серед інших лінгвістичних дисциплін. Методи соціолінгвістичних досліджень. Відбір інформантів. Методи збирання матеріалу. Спостереження. Включене спостереження. Усне інтерв'ю. Анкетування як один з найбільш поширених методів отримання соціолінгвістичної інформації. Методи соціолінгвістичного аналізу. Аналіз писемних джерел. Масові обстеження мовців.	Участь в обговоренні. Укладання програми для соціолінгвістичного опитування великої кількості людей з теми, обраної здобувачем освіти
9.	Основні соціолінгвістичні поняття	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Мовна спільнота, мовний код, субкод, перемикування кодів, мовна ситуація, соціально-комунікативна система, мовна соціалізація, комунікативна компетенція, мовна ситуація, соціально-комунікативна система, комунікативна компетенція, білінгвізм (двомовність), диглосія, мовна політика і ряд інших. Крім того, деякі поняття, запозичені з інших галузей мовознавства: мовна норма, мовне спілкування, мовна поведінка, мовний акт, мовний контакт, змішування мов, мова-посередник і ін., а також з соціології, соціальної психології: соціальна структура суспільства, соціальний статус, соціальна роль, соціальний чинник і деякі інші.	Участь в обговоренні. Описати мовну спільноту населеного пункту, де ви мешкаєте (спільноту свого університету, групи)
10.	Форми існування мови	Денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Форми існування мови. Літературна мова та субстандартні системи. Піджини, креольські та змішані мови, суржик, трясанка. Стилєтворчі функції суржику в художньому та інших дискурсах. Українська мова і сфери її застосування.	Участь в обговоренні. Презентація
11.	Літературна мова – культивована форма національної мови	Денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Літературна мова – історично закономірна, суспільно важлива і необхідна форма існування національної мови. Визначальні ознаки літературної мови: кодифікованість у словниках і граматиках, наддіалектний характер і динамічна стабільність норм, поліфункціональність. Роль національної мови у процесах державотворення, консолідації суспільства.	Участь в обговоренні. Редагування текстів
12.	Соціолект, арго, жаргон, сленг	денна 0/0/2 заочна	Арго, жаргон, сленг як мовні явища: основні ознаки, стан і статус у лінгвальній структурі, проблеми розмежування. Загальна характеристика	Участь в обговоренні. Описати сленгові одиниці, уживані в

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
		0/0/0,5 заочна 0/0/0	українських соціальних діалектів. Динамічний розвиток соціолектів в українській мові. Українські професійні жаргони. Сленг у мовній системі: функціонування та перспективи розвитку. Особливості соціолекту педагогів. Основні джерела формування українських соціолектів. Типи і способи української соціолектної номінації.	якійсь соціальній групі людей, об'єднаних однієї професією, родом занять чи соціальним станом. Редагування текстів
13.	Мовні контакти	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Мовні контакти. Взаємодія мов унаслідок спілкування їх носіїв – один із найсильніших зовнішніх чинників розвитку мови. Зумовленість запозичень на всіх рівнях мовної структури. Конвергентний розвиток мов. Утворення допоміжних спільних мов і навіть мовна асиміляція. Причини перетворень у структурі взаємодіючих мов.	Участь в обговоренні. Записати текст від пересічного мешканця нашого краю, виявити у ньому суржикізми, охарактеризувати їх. Редагування текстів
14.	Мова і культура	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Загальнолюдський культурний компонент в мовній семантиці. Безеквівалентна лексика і лакуни. Денотативні відмінності лексичних відповідників. Конотативна своєрідність перекладних еквівалентів. Національно-культурні особливості внутрішньої форми слова.	Участь в обговоренні.
15.	Мова і релігія	Денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Мова – це скарбниця культурної спадщини народу і цілого людства, потужний транслятор культурної інформації від одного покоління до іншого. Мова – універсальна форма концептуалізації світу та раціоналізації людського досвіду, виразник знання про світ, а також про Творця цього світу.	Участь в обговоренні. Схарактеризувати національно-культурну специфіку мовленнєвої поведінки вірних та атеїстів, відобразити у формах вітання, прощання, звертанні до дітей, до матері тощо.
16.	Гендерні аспекти комунікації	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження. Розвиток гендерних досліджень у лінгвістиці. Проблематика соціолінгвістичних гендерних досліджень. Гендерний аспект фонетичних досліджень. Гендерна специфіка комунікації.	Участь в обговоренні. Описати ситуацію мовлення, у якій добре виявлений гендерний аспект
17.	Мовна політика і мовна ситуація	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Поняття національної політики, її структура, принципи. Мовна політика як частина національної політики. Суб'єкти мовної політики. Компоненти етномовної політики: державні програми, юридична регламентація відносин мов, адміністративне регулювання економічних заходів. Мовні конфлікти і шляхи їх регулювання. Мови народів світу. Міжнародні мови та штучні мови-посередники. Синхронічна та діахронічна соціолінгвістика	Участь в обговоренні. Описати мовну ситуацію свого населеного пункту

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
18.	Мовна (дискурсивна) особистість	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Поняття мовної особистості. Мовна поведінка. Мовний портрет. Типологія мовних особистостей. Вікові, статеві, статусно-рольові аспекти мовних особистостей.	Участь в обговоренні. Укласти паспорт лінгвокультурного типуажу „Мовна особистість учителя”
19.	Мовна особистість як культурний феномен	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Українська мова як об'єкт свідомого вибору мовця. Специфіка мовної поведінки українців. Український учитель як мовна особистість.	Участь в обговоренні. Описати особливості мовної особистості одного з українських письменників
20.	Політична лінгвістика	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Типи мовної політики (Дж. Фішман). Закони про мову. Правовий статус мов. Поняття „державна” й „офіційна” мова. Мовне планування (позачергові заходи державної мовної політики). Мовне будівництво. Мовна політика України на загальнодержавному й регіональному рівнях.	Участь в обговоренні. Підготуйте матеріал з теми: „Лінгвістична експертиза політичного тексту” (напр., програм окремих партій)
21.	Соціальні функції мови	Денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Комунікативна функція мови, пізнавальні функції; регулятивна, фатична, метамовна, магічна, експресивна, естетична функції мови.	Участь в обговоренні

Рекомендована література

Базова:

1. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови. Київ : К.І.С, 2004. 176 с.
2. Масенко Л. Мова і політика. Київ, 1999. С. 23–32.
3. Масенко Л. Мова і суспільство : Постколоніальний вимір. Київ : Вид. дім „КМ Академія”, 2004. 163 с.
4. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Вид. дім „Академія”, 2010. 244 с.

Допоміжна:

1. Демченко В. Мовне середовище. Екстралінгвістичний нарис про Південь України: Монографія. Херсон : Айлант, 2001.
2. Демченко В. М., Голобородько К. Ю. Нариси з історії білінгвізму в Україні: навч. пос. Ч. 1. Херсон, 1997.
3. Залізник Г. М., Масенко Л. Т. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній. Київ : Вид. дім „КМ Академія”, 2001.
4. Масенко Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 11–14.
5. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства. *Мовознавство*. 1997. № 2–3. С. 3–19.
6. Пиркало С. Походження сучасного українського молодіжного сленгу. *Українська мова та література*. 1998. 25–28 липня. С. 4–5.
7. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.

8. Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2000. № 1.

9. Тараненко О. О. Українська мова і сучасна мовна ситуація в Україні. *Мовознавство*. 2001. № 4. С. 3–19.

Оцінювання курсу

За повністю виконані завдання здобувач вищої освіти може отримати визначену кількість балів:

Інструменти і завдання	Кількість балів
Участь в обговоренні	10
Тести. Індивідуальні завдання.	10/30
Презентація	30
Залік	20
Разом	100

Шкала оцінювання здобувачів вищої освіти

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS
90 – 100	A
82 – 89	B
74 – 81	C
64 – 73	D
60 – 63	E
35 – 59	FX
0 – 34	F

Політика курсу

Плагіат та академічна доброчесність:

Дотримання академічної доброчесності за курсом ґрунтується на внутрішньо-університетській системі запобігання та виявлення академічного плагіату. Запозичення та цитування мають бути оформлені відповідними посиланнями. Інформація про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності має бути достовірною. Перевірка текстів на унікальність здійснюється за допомогою програмного забезпечення Unichек і засобів системи MOODLE; за Internet-джерелами – за допомогою програми Antiplagiarism.net. Результати навчання студентів оцінюються викладачем об'єктивно. Здобувачі вищої освіти самостійно виконують навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей).

Завдання і заняття:

Здобувачі вищої освіти мають відвідати усі лекції і практичні заняття курсу та виконати усі завдання. У будь-якому випадку здобувачі зобов'язані дотримуватися термінів виконання усіх видів робіт, передбачених курсом. Здобувач вищої освіти має право презентувати виконані завдання за пропущені з поважної причини заняття під час консультації викладача та отримати за них бали.

Поведінка в аудиторії:

На заняттях вітається творча активна робоча атмосфера, середовище є відкритим до набуття нового досвіду та до навчання. Курс передбачає індивідуальну та групову роботу. Під час занять здобувачі: вільно висловлюють свої погляди, дотримуючись правил культури спілкування; коректно поводяться між собою; не перешкоджають проведенню заняття, дотримуються вимог техніки безпеки. Під час контролю знань: мають право на

отримання від викладача роз'яснень щодо оцінки; не послуговуються зовнішніми джерелами інформації; самостійно виконують завдання для контролю знань.